

Борислав Градинаров

СИЛАТА НА СИСТЕМНИЯ ФАКТОР

София, 2019

Рецензенти **чл.-кор. проф. дфн Васил Проданов**
чл.-кор. проф. дсн Атанас Атанасов

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Борислав Градинаров, автор, 2019

ISBN 978-619-01-0422-3

Борислав Градинаров

**СИЛАТА
НА
СИСТЕМНИЯ
ФАКТОР**

**Системният генезис
на неопределеността
в обществото**

Съдържание

Предговор.....	7
----------------	---

Въведение

Социалните науки пред парадигмата на системното мислене / 11

Информацията и нейната трансформираща сила.....	12
Парадигмата на системното мислене.....	21
Литература.....	25

Първа глава.

Обществото като многомерна реалност / 27

1.3. Социалните субекти и социалното действие.....	27
1.1.1. Социалните обединения – необходимото, но не достатъчно условие.....	28
1.1.2. Значението на числеността. Ролята на малките групи.....	37
1.1.3. Параметрите на социалното действие. Социосубектността.....	42
1.2. Социалните процеси – същност и проявления.....	48
1.2.1. Социалните процеси като изследователски проблем.....	51
1.2.2. Въпросът за „двигателя“ на социалните процеси.....	59
1.3. Социалната онтология.....	68
1.3.1. Обществото като конструирана реалност.....	68
1.3.2. Шо е социална онтология?.....	71
1.3.3. Ролята на социалните онтологеми.....	78
Литература.....	83

Втора глава.

Неопределеността – познаваема и непозната / 87

2.1. Случайността в социален и несоциален контекст.....	88
2.1.1. Понятие за случайност.....	88
2.1.2. Субективните измерения на вероятността.....	94
2.1.3. Неопределеността през призмата на закона за големите числа.....	99
2.2. Неопределеност, хаос и нелинейност.....	105
2.3. Хаотичност и неопределеност на икономическата система.....	112
2.4. Значението на неопределеността.....	118
2.5. Фракталното „лице“ на неопределеността.....	121
2.5.1. Фракталният подход.....	122

2.5.2. Приложение на фракталния принцип на самоподобие в социалната сфера.	128
2.5.3. Фракталната неопределеност на обществените изменения.....	133
Литература.....	139

Трета глава.

Системната парадигма и нейната приложимост в обществознанието / 143	
3.1. Генезис на Общата теория на системите.....	145
3.2. Характеристика и основни принципи на системната парадигма.....	150
3.3. Отворени и сложни системи	157
3.4. Холизъм или партикулизъм?	166
3.4.1. Същност на холизма.....	166
3.4.2. Холизъм и/или партикулизъм?	174
3.5. Обществото като отворена, сложна и холистична система	186
Литература.....	194

Четвърта глава.

Определящата роля на социалния системен фактор (SSF) / 201

4.1. Системните „закони“	201
4.2. Дефицитите на Общата теория на системите. Синергетика или нелинейна динамика.	211
4.3. Природата на системния фактор.....	223
4.3.1. Критичните бележки към Общата теория на системите. Системообразуваният фактор.	224
4.3.2. Същност на системния фактор.....	228
4.4. Социалният системен фактор като генератор на неопределеност в обществото	237
4.4.1. Социалният системообразуващ фактор (SSGF).....	237
4.4.2. Социалният системен фактор (SSF) и неопределеността на обществените изменения.....	247
Литература.....	255

Заклучение.

Неопределимата сила на системния фактор / 259

Литература.....	263
-----------------	-----

Предговор

ЗАЩО БЪДЕЩЕТО И ТО не само на всеки от нас поотделно, но и на обществото изглежда толкова непрозрачно? Нашето умение да проникваме във все по-дълбоките структури и процеси на физическия свят непрекъснато нараства, но знанията ни как да привлечем желаните събития и да отблъснем нежеланите изглеждат също толкова ненадеждни, колкото и на предците ни от каменната ера. Изумяваме се от грандиозните материални, културни и административни достижения на великите човешки цивилизации като тези на Индската, Месопотамската, Китайската, Гръцката, Римската, но сме все така далеч от логичното и аргументирано обяснение на тяхното рухване. Както впрочем и на тяхното раждане. И докато за буквално светкавичното заличаване на някои общества, като това на майте и на ацтеките, можем да обвиним испанските конкистадори с тяхната алчност и невежество, за разпада на Съветската империя нито една от многото причини, посочвани и коментирани през изминалите три десетилетия, не изглежда достатъчно достоверна. Може би виждаме света, в който живеем, твърде схематично и се опитваме да редуцираме неговата многофакторност до малко на брой и познати принципи, създаващи илюзията за простота и подреденост. Или пък познавателната ни оптика е насочена в невярната посока, което води до неразумно прахосване на интелектуална енергия, физически усилия и социални ресурси за постигане на определеност и предсказуемост в области, където те са по начало непостижими.

Нобеловият лауреат по икономика за 2002 г. Даниъл Канеман в своя бестселър „Мисленето“ (2011) отбелязва, че ние сме „склонни да надценяваме степента, в която разбираме света, и да подценяваме ролята на случайността в събитията. Прекалената ни увереност се подхранва от илюзорната сигурност на знаенето *постфактум*“¹. Струва ни се, когато погледнем назад и като знаем как са протекли събитията, че не е трудно да изведем нишката на тяхната причинна последователност. Въпреки всичко, всеки път прогнозите за това, което ще се случи, се оказват ако не напълно неверни, то обезпокоително неточни.

Човешкото мислене е продукт на милиони години еволюция. При нея първостепенната алтернатива е била или да оцелееш, или да станеш обяд за някой праисторически хищник. Ако простите причинно-следствени вериги, върху

¹ Daniel Kahneman, 2011, *Thinking, Fast and Slow*, Macmillan, p. 17.

които се градят изборите ни, бързите изводи и редуцирането на възможните ни реакции до най-неотложните, жизненоважни решения са закодирани и в нашите гени, едва ли е учудващо, че интелектуалният ни „софтуер“ блокира, когато трябва да се справи с десетки и стотици влияния, въздействия, връзки и събития, осъществяващи се едновременно. Обществената реалност, която е единствената позната и възможна за хората в качеството им на социални и разумни същества, включва много променливи, за повечето от които не подозираме и не си даваме сметка, преди да са се превърнали в история. При това проблемът не е само в ограничените ни познавателни способности, а в природата на самото ни съвместно съществуване.

Основната задача на предлагания текст е да погледне на обществените процеси от по-различна гледна точка. Усилията на повечето от най-проницателни умове на човечеството са били насочени към открояване на повтарящите се механизми, модели, закони, чието формулиране според тях ще позволи не само да вникнем в дълбинните структури на човешкото ни битие, но и да предскажем какво следва и как да насочим бъдещето в желаната посока.

Възможно е обаче подобна нагласа и изградените на нейна основа изследователски програми да са погрешни. Независимо от неимоверно нарасналите технически възможности на изчислителните ни устройства и множеството успешни проекти за разкриване и обяснение на все по-интригуващи зависимости и елементи на физическия микросвят, социалната действителност остава непостижима в нейната многомерност и неповторимост. Не само не можем да отгатнем какво ще се случи с обществото ни в близко бъдеще, но не разполагаме с инструменти да предвидим със задоволителна точност дори събитията, които пряко ни засягат като индивиди и върху които би следвало да имаме много възможности да повлияем.

Защо нещата стоят по този начин? Един от вероятните отговори е, че неопределеността е фундаментална характеристика на действителността. Можем да изучим и предвидим онова, което се повтаря, което възпроизвежда едни и същи последователности и причинно-следствени зависимости, но няма как да познаем свят, който се самосъздава и то само в еднократни форми, свят, който „черпи творческо вдъхновение“ от хиляди и милиони събития, разположени в различни точки на времето и пространството. Дали не е крайно време да приемем мисълта, че реалността не е написана книга, която чака да бъде прочетена, нито пък че съществува Главен архитект, чиято грандиозна конструкция на света може да бъде разгадана?

Първа глава на книгата има за задача да се опита още веднъж да отговори на въпроса какъв е двигателят на социалните процеси и може ли той да бъде изучен по същия начин, по който природните науки вникват в тайните на неживата природа, а биологията – в механизмите, пораждащи и унищожавачи

живота. Целта на втора глава е да обобщи това, което знаем за неопределеността, случайността, хаоса, нелинейността и фракталния характер на действителността. Трета глава е организирана около очертаването на системната научна парадигма и нейната приложимост към сложната, отворена и холистична по характеристиките си система, наречена общество. А четвърта глава се опитва да даде възможен отговор за механизма на пораждање и самовъзпроизвеждане на неопределеността, както в личен, така и в социален план.

Разбира се, в светлината на основния проблем, дискутиран в книгата, този за неопределеността и случайността в обществото, главното е да приемем мисълта, че нито историята ни, нито бъдещето ни имат генерална посока и крайна цел. И посоката, и целта ни се конструират и променят всеки път с всяко наше решение, с всеки наш избор и с всяко наше действие.

Нищо, че в многомилиардния човешки оркестър всеки поотделно има почти незабележима роля. Мелодията е обща и всеки звук е от значение.